

שיחה עולמית

דברים שכותבים בחו"ל | ישי פלג

האם אפשר להניח לתהום?

שוב ושוב מפתיע לראות שבגרמניה עדיין מתחולל מאבק נגד שכחת השואה. כמה קל היה להם להניח מאחור – או באנדרטת בטון בברלין – את מה שקרה לפני שמונים שנה, ולא להביט בו עוד. כמה קל לטעון ששואת יהודי אירופה דומה למעשי סטאלין בברית המועצות, למעשי הגרמנים עצמם לבני עמים אחרים באירופה ובאפריקה, למעשי היהודים בישראל. כמה קל לומר שגרמניה של היום אינה קשורה בשום אופן לגרמניה ההיא, לא ישירות ולא בעקיפין. והרי הקולות האלה נשמעים כל העת בגרמניה; כמה קל להקשיב להם, לשקוע בשכחה המבורכת, ולצאת מצילו של הנאציזם.

זה מה שהמחבר פֶּרְ לָאוּ מבקש מהגרמנים לעשות בספרו החדש 'דמעות ללא צער' (Tränen ohne Trauer). ההיסטוריונית הברלינאית מריון דטיין ("הגרמני השורשי והיהודי הבטוח בעצמו", צייט מגזין, 27 ביולי) סוקרת את הספר ומאבחנת את סיבות זעמם של פר ושל חלקים מהשמאל הגרמני על ישראל. היהודים, היא מסבירה, בכך שמתו, גולו מהגרמנים את ההיסטוריה ה"נורמלית". לאו בספרו מותח ביקורת על תרבות זיכרון השואה, ש"מגדירה את גבולות השיח בדיון על המתחולל במזרח התיכון ודוחקת עמדות פוסט-קולוניאליות ובלתי לבנות מגרמניה". בכך הוא מצטרף לקולות רבים בשמאל הגרמני ("מוסדות תרבות, אקדמאים ואמנים ואנשים שמתנגדים לגזענות, וכן יהודים שמאלנים, שחוששים לחירויות האמנות והמדע בגרמניה אחרי החלטת הבונדסטאג נגד ה-BDS") המבקשים לבטל את המשואה בין אנטישמיות לאנטי-ציונות. בפרט חשוב להם להפסיק את השיח ה"הוגמטי" על ייחודיותה של שואת היהודים.

המטרה של הצלת ההיסטוריה הגרמנית מידי "הקטכיזם של זיכרון השואה" היא "חיים: הצמיחה וההתפתחות של האפשרויות שיש לגרמנים בתור אומה". הניטשיאניות המובהקת של מושג החיים הזה, המופיע כך בספרו של לאו, עוזרת לדטיין לפרש את עבודתו. ההזדהות עם הקורבנות בעייתית: היא מותירה את הגרמנים מאחור ומונעת מהם להתפתח. בפרק הראשון בספר, שכותרתו "הרצון למידה", על משקל "הרצון לעוצמה", הוא מכנה את תרבות הזיכרון הגרמנית "מוגזמת".

אבל לא רק ניטשה (ומטאפורת ה"קדחת" שלו) שולט בתורתו של לאו, אלא גם תומס נִיפְרֶדִי, היסטוריון האימפריה הגרמנית שמת ב-1992; בשנות השמונים הוא היה

מעורב בוויכוח בין ההיסטוריונים הגרמנים על האפשרות להשוות בין פשעי הנאצים לפשעיו של סטאלין ועל ה"נורמליזציה" של הקשר בין הגרמנים לעברם. לאו שאל מניפרדיי את מטאפורת "התהום של 1945" – לא ברור אם הכוונה להפסד במלחמה, לאבדות הגרמניות, לשואה או לעידן הנאצי כולו; לפי ניפרדיי, מתוך התהום יצאנו, "אנחנו הגרמנים", והתחלנו לטפס מעלה אל ההרים. כשהציג את המטאפורה בשנות השמונים שאל ההיסטוריון: האם התרחקנו מספיק בדרך אל הפסגה "ואין לנו צורך עוד להביט אל התהום?" זה קל מאוד, ענה, עלינו רק "להסב מעט את הראש" והתהום יישאר מאחור, כלוא באנדרטאות.

כך ניסח ניפרדיי את השאלה; היסטוריונים גרמנים ענו על כך במגוון דרכים, ותשובתו של ניפרדיי עצמו הייתה שהתהום של 1945 היא קו גבול, במובן מדויק: "כל ההיסטוריה הגרמנית [הובילה] בעקיפין להיטלר. [היטלר הוביל] בעקיפין לרפובליקה הפדרלית של גרמניה. אבל ישירות [הרפובליקה הפדרלית] היא גם משהו אחר לגמרי, היא עצמה". זאת אומרת, בהיסטוריה הגרמנית אפשר להביט כאילו היא כולה הקדמה להיטלר ותוצאתו: האימפריה הגרמנית היא המבוא הקודר לרפובליקת ויימאר ולרייך השלישי, והרפובליקה הפדרלית שאחרי המלחמה היא שרשרת התוצאות הבלתי נמנעות של היטלר ומלחמתו. אבל אפשר גם להביט בהיסטוריה הגרמנית כשהיא לעצמה, כאילו היטלר לא התקיים כלל; ללמוד את תולדות האימפריה במנותק מעתידה, הנדמה כיום הכרחי, ואת תולדות הרפובליקה במנותק מעברה, שנדמה כאילו אי אפשר להתעלם מהצל שהוא מטיל על ההווה.

שתי הדרכים "שייכות לזהות שלנו [הגרמנים], למורשת שלנו. ההיסטוריה מערערת את זהותנו, אבל היא גם מייצבת אותה", כתב ניפרדיי ב"שאלות על ההיסטוריה הגרמנית" ב-1986. ההיסטוריה של גרמניה כשלעצמה, מה שהוא כינה "ישירות", היא נורמלית, "מייצבת את הזהות 'שלנו'; שם אנחנו יכולים לחזור לעבר 'שלנו' ולבית 'שלנו'".

ואיך מביטים בתהום באופן נורמלי, "ישירות"? דטיין מזכירה כי בספרו של לאו 'שיטפון וקרקע' משנת 2014 הוא סיפר על סבו, איש אס-אס מהמשרד הראשי לגזע ולהתיישבות, ובין השאר כתב שכאשר מביטים בנאציזם בריחוק כלשהו, "הוא מופיע לא עצום כדרך ולא זעיר כחריוני ציפורים, אלא אמיתי כמו דב גריזלי, שאי אפשר להתעלם מקיומו, המשוטט בשיכרון מפואר בהיסטוריה הגרמנית כאילו הוא סובב בהרי אלסקה". הגרמנים, טוען לאו, צריכים לצאת מצילו של היטלר, ולהפסיק לתת לזיכרונו לבלום את ה"חיים". "לסובלים מה'קדחת', זאת עשויה להיראות כמו תרופה", כותבת דטיין. רק מי שהזיכרון מכלה אותו עלול לחשוב שפרשנות מרוחקת כזאת לנאציזם עשויה להביא לו מזור.

באנקדוטה המסיימת את ספרו, לאו נזכר שבתו לא זיהתה את דפוס צלבי הקרס

שחברת רכבות צ'כית הדפיסה בבלי דעת על כיסויי המושבים ברכבותיה. הוא מתפעל ומתנבא שהיא בוודאי תלמד את תולדות הנאציזם, כשתגדל, "כאילו לא נגעו בה אישית, כמו מתמטיקה ולטינית". דטיין מזהירה שבניגוד למשפחת לאו, "אנחנו, כל השאר, לא יכולים לחמוק מקהילות הזיכרון שלנו, גם משום שמחברים כמו פר לאו אינם עובדים דרך תרבות הזיכרון אלא מבקשים להיפטר ממנה". בסיום הסקירה היא מטילה על הקוראים כולם את קללתו של פרימו לוי בשיר 'שמע': "... והיו הדברים האלה אשר אנכי מצונן / חקוקים על לבבכם / בשבתכם בבית ובלכתכם בדרך / בשכבכם ובקומכם. / וישננתם אותם לבניכם / או שימוט הבית, ומחלה / תפול עליכם, / וצאצאיכם יסבו את פניהם מכם" (בתרגום יצחק לאור).

הקללה העתיקה הזאת – היא נכתבה ב-1946, מיד אחרי התהום – כנראה עוד עובדת בינתיים על רוב הגרמנים, אפילו בשמאל; אבל שם יש גם סדקים בקיר הבית, ודיבורים על קדחת. צריך לקוות שהצאצאים של הזרם הזה יסבו את פניהם מהוריהם.

נקמת הטוויטר

מדיניות המחיקות והחסמימות של טוויטר תקפה בכל העולם: מהמטה בסן-פרנסיסקו עובדי הרשת מוחקים ציוצים שהם רואים בהם הפרה של כללי טוויטר, גם אם צויצו במרחק אלפי קילומטרים ובהקשר שרק מעטים בקליפורניה מסוגלים בכלל להבין. הכוח הזה אמור לבוא עם אחריות גדולה, אבל בגלל חוסר היכרות מובנה עם תרבויות אחרות, טוויטר ורשתות חברתיות אחרות לא באמת מסוגלות לשאת באחריות הזאת. הן גם לא מסוגלות לדמיין את התוצאות האפשריות של מעשיהן, במיוחד כשהן נאבקות במנהיגי מדינות בעלי כוח ואגו פגיע.

בתחילת חודש יוני, למשל, מחקה טוויטר ציוץ של נשיא ניגריה מוחמדו בוארי – ובשל כך מתקשים עכשיו בלגוס הבירה לגייס השקעות למגזר הצומח ביותר במדינה. אלכסנדר אונקוה כתב על כך ב'היבשת', שבועון כל-אפריקני היוצא לאור ביוהנסבורג שבדרום אפריקה בשיתוף העיתון היוהנסבורגי 'מייל וגרדיאן'. כותרת הכתבה (גיליון 12 ביוני) הכריזה: "קהילת הטכנולוגיה של ניגריה פרחת – עכשיו היא בהלם". הסיבה? יומיים לאחר מחיקת ציוצו של הנשיא בוארי חסמה ממשלת ניגריה את טוויטר בפני כל האזרחים במדינה, בטענה שהרשת מעודדת מרד. התגובה החמורה הכבידה על מאמציהן של חברות הזנק רבות לפרוץ אל העולם, לגייס לקוחות ומשקיעים, ולהמשיך את הפריחה של המגזר שצמח ב-6.31 אחוזים ברבעון הראשון של השנה.

ל-40 אחוזים ממשקי הבית בניגריה יש אינטרנט מהיר, פי שניים משיעור החדירה במדינה לפני חמש שנים בלבד, ו-81 אחוזים מהמבוגרים מחזיקים כיום בטלפונים

סלולריים. בשוק של 210 מיליון בני אדם (ניגריה היא המדינה המאוכלסת ביותר באפריקה), הפוטנציאל עצום. אונקווה מזכיר כמה השקעות גדולות במונחים אפריקניים שנעשו לאחרונה, אך מצטט משקיעה שמבהירה: "סיכון רגולטורי הוא הדאגה העיקרית שלנו". מאבקי הממשלה בטוויטר עשויים לאותת על מאבקים עתידיים בחברות אחרות בתחום ההייטק, ומשקיעים עלולים להעדיף לשים את כספם במדינות מעוררות פחות.

חברות הזנק קטנות רבות בניגריה סובלות לא רק ממשקיעים מבוהלים, אלא גם מפגיעה בפעולותיהן היומיומיות. אלוהו אוממה, למשל, מייסדת 'פירסטצ'ק אפריקה', מגייסת עובדים ושותפים דרך טוויטר, וכעת תיאלץ למצוא דרך אחרת לעשות זאת. אפליקציית החיסכון וההשקעה 'פיגיוסט' הסתמכה על גיוס לקוחות דרך טוויטר, וכעת היא חייבת לשנות במהירות את האסטרטגיה שלה, אחרת תיעלם. הבנק הדיגיטלי 'פייירמאני' הפעיל את שירות הלקוחות שלו באמצעות טוויטר, ועכשיו הוא מציע ללקוחות לפנות לבנקאים דרך פייסבוק או אינסטגרם. בסטארטאפ 'קוראסל', המפתח טכנולוגיה לזיהוי הונאות ביטוח, מתכוון הזים הנרי מסקוט לשכור צוות עובדים מחוץ לניגריה, במחיר יקר, כדי שינהל את הגישה החיונית לטוויטר.

מאז פרסום הכתבה פנו ארגוני זכויות אדם למערכת המשפט בניגריה בבקשה שתבטל את האיסור הממשלתי על השימוש בטוויטר. איסור זה הוא בלי ספק תגובה אגרסיבית מדי של ממשלת ניגריה לצעד של טוויטר; אבל מוכרחים לתהות מה היה תפקידה של טוויטר בכל זה. מחיקת דבריו של פוליטיקאי בכיר במדינה זרה ומרוחקת היא מהלך שלא יכול להיעשות בקלות דעת.

"רבים מהמתפרעים היום צעירים מכדי להיות מודעים להרס ולאובדן החיים שאירעו במהלך מלחמת האזרחים של ניגריה", כך נכתב בציוצו של הנשיא בוהארי, שעורר את כל המהומה. "מי מאיתנו שהיו בשדות הקרב במשך שלושים חודשים, שחוו את המלחמה, ינהגו בהם בשפה שהם מבינים". זה בהחלט נשמע כמו איום באלימות, אבל האם אנחנו בישראל או פקחי הביטוי בסן-פרנסיסקו מסוגלים לשפוט את משמעותם המלאה של הדברים ממרחק רב כל כך, תרבותית וגיאוגרפית? והאם אנחנו מסוגלים בכלל להעריך מה עשויות להיות ההשלכות של מחיקת דבריו של נשיא בעל כוח שכתב מה שכתב בממה גדולה וחשובה כל כך כדי שדבריו יישמעו? כשתאגידי במות הביטוי מתחילים לשחק במגרש העולמי, כדאי שהשאלות הללו יוצגו להם בבירור.

השחור הלא נכון

במפלגה הרפובליקנית בארה"ב מחפשים את המנהיג הבא, שלוש שנים לפני הבחירות לנשיאות, וחודשים ספורים אחרי שדונלד טראמפ הותיר את המפלגה פצועה בקונגרס ומפוצלת ברחבי האומה. דוגמה אחת למסע חיפוש כזה מופיעה בכתבה "טים סקוט לא יענוד את התווית השמאלנית שלכם" מאת סלינה זיטו ב'ושינגטון אקזמינר' (1 ביוני), המציגה את דמותו של הסנאטור השחור היחיד בסיעה הרפובליקנית בסנאט. סקוט הגיש את התגובה הרפובליקנית לנאומו הראשון של נשיא ארה"ב ג'ו ביידן בקונגרס בסוף אפריל, וכמקובל זכה לתשומת לב תקשורתית רבה. "אמריקה אינה ארץ גזענית", הוא אמר אז – ומיד הואשם בהיותו "הדוד תום".

"כיביתי את תגובת הרפובליקנים של הדוד תום טים סקוט. אני לא צריך את האסימון שלהם שיפיץ את התעמולה שלהם בביתי... לא היום, שטן", צייץ למשל המוזיקאי ריקי דווילה (במילה "אסימון" הוא רומז שסקוט הוא ניסיון סמלי ובלתי מספק של הרפובליקנים להפגין שגם להם יש שחורים בסיעה). התגית "הדוד טים" קודמה בטוויטר במשך 12 שעות לפחות לאחר הנאום. אפילו ברשתות הטלוויזיה הגדולות לא היססו לטעון במפורש ובמרומז שסקוט בגד בגזעו. בווינגטון פוסט, העיתונאי בודק העובדות ג'ון קסלר כתב טור שמאשים את סקוט בהולכת שולל בדברו על כך שמשפחתו עברה בשני דורות מליקוט כותנה אל מושב בקונגרס: משפחות אחרות בשכונתו היו עניות יותר, הוא טען, כאילו הדבר מפריך את העובדות שהשמיע סקוט באשר לעבודת הכפיים של סבו.

"הוא מתקיים מחוץ לנרטיב התרבותי של השמאל, שלפיו שחורים הם דמוקרטים ושמאלנים", מסבירה זיטו את עביטי השופכין שרוקן השמאל על סקוט לאחר נאומו. סקוט, יליד 1965, גדל בדרום קרוליינה בשנות השבעים במשפחה שחורה בשכונת עוני מובהקת, והוריו (שהתגרשו) עבדו קשה למחייתם ולמחייתו. גם הוא התגייס לסייע: בנעוריו עבד בסניף של רשת מזון מהיר, והמנהל רב היוזמה שם הותיר עליו רושם בל יימחה. אחרי שהשלים את לימודי התיכון הוא התקבל לקולג' על בסיס מלגת פוטבול, וב-1988 השלים לימודי תואר ראשון במדעים ובמדע המדינה. בשנות התשעים היה יועץ פיננסי, וב-1995 פתח בקריירה פוליטית ארוכה במישור המקומי. ב-2009 התמודד על מושב בקונגרס מטעם דרום קרוליינה, וכבש אותו כשהוא נישא על גלי תנועת "מסיבת התה". אחרי שתי קדנציות, ב-2013, מינתה אותו מושלת המדינה ניקי היילי לסנאט, למלא את מושבו של הסנאטור ג'ים דמינט שהתפטר לטובת נשיאות מכון הריטג'.

מרגע שנכנס לקונגרס, מספרת זיטו, עמיתיו זיהו שהוא בין המוצלחים שבהם. חבר הקונגרס לשעבר טריי גאודי, גם הוא בן דרום קרוליינה, משווה בכתבה את גישתו הלוחמנית של סקוט לגישותיהם של רונלד רייגן (כמובן) ושל הפוליטיקאי הרפובליקני הבכיר ג'ק קמפ, חסיד אסכולת שייקגו, שהיה בין השאר השר לשיכון

ולפיתוח עירוני בממשל ג'ורג' בוש האב. במשך כל שנות כהונתו קידם סקוט רפורמת מס, בהתאם למצו. ב-2017 זכה לעמוד לצד הנשיא דונלד טראמפ כשהציג את רפורמת המס של הממשל, ששאבה רבות מעבודתו של סקוט. אבל הדמוקרטים לא היו יכולים לראות אלא את צבע עורו. עיתונאים לעגו לכך שטראמפ בחר דווקא באדם שחור לעמוד לצידו, ככלי תעמולה.

לסקוט יש עור עבה, אבל הוא מבין היטב את המתקפות נגדו. "כילד שגדל בעוני בדרום קרוליינה בשנות השבעים, 1971, 1972, כשהוריי התגרשו", הוא אמר לזיטו, "אנשים לפעמים רואים אותך בתור סטיסטיקה. אבל בשבילי, אחת התשוקות הגדולות ביותר של הנשמה היא הייחודיות האישית".

ג'ו ביידן וקמלה האריס, יש לציין, נאלצו להתמודד עם הדברים שאמר סקוט, דווקא בגלל הלעג העצום שהפנה כלפיו השמאל אחרי שאמר שאמריקה אינה ארץ גזענית. כשעיתונאים שאלו את הנשיא וסגניתו ישירות אם הוא צדק, גם הם נאלצו להודות באמיתות דבריו. בעוד שנה יתמודד סקוט בבחירות לכהונתו המלאה השנייה בסנאט,

ובעוד כשנתיים יצטרך להחליט אם להתמודד בבחירות לנשיאות. השאלה אם אמריקה גזענית או לא בהחלט עשויה לעלות שוב לדיון בעימותים הפומביים; הרפובליקנים ישמחו שאדם שחור יבטא את עמדתם, והם ישמחו עוד יותר בדיסוננס שסקוט עשוי ליצור בקרב יריביהם הפוליטיים.

חינוך גזעי - האומנם מתקדם?

מייקל ברנדן דוהרטי מנסה לגייס דווקא את ג'ון דיואי, הוגה דעות פרוגרסיבי אמריקני דגול, כדי להסביר את מאבקם של הורים נגד אינדוקטרינציית השמאל הפרוגרסיבי בבתי הספר הציבוריים באמריקה. בספריו על החינוך, שפורסמו בעיקר במחצית הראשונה של המאה ה-20 והשפיעו מאוד על מערכת החינוך הציבורי באמריקה, טען דיואי בין השאר שיש להשתמש בבתי הספר לצורך יצירת שינוי חברתי. אבל לפי דוהרטי ("דיואי מביס את התיאוריה הביקורתית של הגזע", 'נשיונל רוויו', 12 ביולי), מי שהולכים בעקבותיו הם לא היועצים האקדמיים שנשכרים בבתי הספר ברחבי ארה"ב במטרה לחנך את הילדים לגיוון, לשוויון ולהכלה, אלא דווקא ההורים המוחים על הטפות השמאל.

שתיים מהן הן טטיאנה איברהים ממדינת ניו-יורק, "נוצרית שבתה מוסלמית", שהפגינה מול מועצת המנהלים של בית הספר האזורי בבקשה שיפסיקו "ללמד את הילדים שלנו לשנוא את המשטרה", וקיישה קינג מפלורידה, שמחתה על שבית הספר מלמד את ילדיה "שהם במעמד מדוכא תמידי באמריקה כי הם שחורים". שתיהן

אינן מי שהיינו מצפים שייאבקו נגד הפרוגרסיבים, ובכתב העת השמרני מבקש דוהרטי להסביר מדוע הן חושבות שזאת גם המלחמה שלהן.

ג'ון דיזאי נחשב בעבר דווקא לאויב הימין במאבקו נגד הדת בבתי הספר ובחתירתו לחילוניות בחינוך, אך אילו היה חי היום, אומר דוהרטי, הוא היה מתנגד לתוכניות הלימוד המופצות כיום באמריקה, המנסות (בהשראת התאוריה הביקורתית של הגזע) לערער על יסודות הליברליזם האמריקני – שוויון ההזדמנויות, הנאמנות להיגיון המשפטי, הרציונליות של הנאורות ועקרונות החוקה. הן מותחות ביקורת על המהפכה האמריקנית ורואות בה מלחמה שנועדה להגן על העבדות, ומתייחסות אפילו למגילת הזכויות כאל מסמך חשוב שנועד לאפשר את דיכוי השחורים. הערכים האמריקניים הופכים לפיהן לערכים "לבנים", חתירה לשוויון בעיני החוק נחשבת ל"עיוורון צבעים" מפלה, ולכל זה יש "ניחוח דתי". ... על מיקרו-אגרסיות מתוודים ומתחרטים. ... זכויות יתר מוכרזות, כמו החטא הקדמון, בתור אשמה שעוברת בתורשה".

כאמור, לפי תורתו של דיזאי בתי הספר הם יותר ממוסדות להשכלה בלבד. הוא ראה בהם כלי ליצירת החברה העתידית. ובכל זאת, הוא לא חיבב את המונח "כור ההיתוך", כי הוא מעודד את המחשבה שעל כל התלמידים להיטמע באיזו זהות מוכתבת ממעל. מבחינתו בתי הספר לא נדרשו לטבוע בכפייה את הדור הבא במטבע אחד, משותף וכולל, אלא לייצר את המגע וההיכרות שיצמיחו אומה דמוקרטית באמת, באמצעות "קידום אהדה הדדית והבנה הדדית".

וכך, אומר דוהרטי, אכן היה. ילדים בבתי הספר הציבוריים באמריקה פגשו את חג המולד ואת החגים היהודיים, את יום פטריק הקדוש ואת חודש ההיסטוריה השחורה, וגם אם ההיכרות הייתה שטחית היא הייתה שלוה. "המטרה העיקרית של 'קידום אהדה הדדית והבנה הדדית' לא הייתה לקדם עתיד סוציאליסטי או לחגוג את הרפובליקה האמריקנית הקיימת ואת מוסדותיה. המטרה הייתה לחלוק תחושה של צמיחה יחד, של חוויית ילדות או של התבגרות", כותב דוהרטי, והמטרה הזאת נמצאת תחת מתקפה כיום גם בעיני אנשים מן השמאל. תוכניות החינוך הפרוגרסיביות בבתי הספר מעודדות יריבות ושנאה, וקוראות לתלמידים להזדהות קודם עם הגזע שלהם ורק לאחר מכן עם תכונותיהם האישיות, החוצות הבדלי גזעים.

דוהרטי מדגיש שתורתו של דיזאי אינה אמונתו שלו. בתור שמרן, הוא רואה בבתי הספר הציבוריים כלי (פגום אומנם) למסירת ידע על החיים האזרחיים. אבל במאבקו

נגד תוכניות הלימוד הפרוגרסיביות, הוא מסביר, יעמדו לצידו גם שכניו החולקים עליו, הרואים במערכת החינוך הציבורית מוסד הכרחי לבניית קשרי אהדה הדדית והבנה הדדית איתו ועם שאר שכניהם. בעלי הברית הללו אינם מסכימים עמו בהכרח על היעד הסופי, אבל הם יחגגו איתו את הניצחון במערכה.